

**Orijinal Çin Kaynaklarına Göre Hun-Türk Tarihi I.
BÖLÜM: Kudretli Büyük Hun Tanrıkufluğu (Türk
Halkının Ataları Hunlar ve Hunların Ortaya Çıkışı)¹**

**History of Hun- Turks According to Original Chinese
Sourcespart I: Powerful Great Hun Empire (Arise of
Huns, The Ancestors of Turks)**

Alimcan ZİYAI

Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye, aziyai@gazi.edu.tr

ÖZET

Türk tarihi, dünya tarih sayfalarında önemli bir sayfaya sahiptir. Türkler, yeryüzünde ilk en eski toplu yerleşimler kurmuş ve ilk şehir kültürünü ortaya çıkarmış, bir millettir. Kainatta insanlık tarihini araştırırken öncelikle Türklerin, Türk topluluklarının tarih sayfalarında bıraktığı izleri ön sayfalara koymak kesinlikle şarttır. Çünkü dünya tarihi mutlaka Türklerden başlar (Kiroren Medeniyeti bunun örneğidir). Net tarih bilgileri ve kaynak-metinlerin zengin olduğu Türk tarihi, MÖ 7500 senelerinde Kutsal Tanrı dağları ve Taklımakan çöllerinde kurulan Kiroren Beyliği, Uygur-Hun Beylikleri, Büyük Hun Tanrıkufluğu ve daha nice Türk hükümdarlığı dönemleriyle başlar. Makalenin özel konusu Orhun Dönemi olduğu için, burada Büyük Hun Tanrıkufluğu tarihi anlatılacaktır. Eski çağ Türk tarihinde Hun Tanrıkufluğu'nun hükümdarlık dönemleri çok önemli bir yere sahiptir. Uygur-Hun Türklerinin tarihini, medeniyet-kültürünü ve birçok alanda Mutlak hâkimiyetini açık-net şekilde anlatabilmemiz için önce eski Çin tarihçilerini, eski Çin seyyahlarını, eski Çin Bey-Hanlarını ve Saray kâtiplerini, Türk ordusu ile karşı-karşıya savaşmış Çin orduları komutanlarını ve o dönemlerde Türk topraklarına adım atmış şahısların aldığı notları dikkatlice araştırmak ve incelemek gerekir. Ayrıca, çeşitli Türk boylarına ait olan bilgileri-dosyaları (metin-kaynaklar), iyi şekilde değerlendirmemiz gerekir. Bu yazıda Uygur-Hun Türklerinin Hükümdarlık dönemlerinden biri olan Hun Tanrıkufluğu'nun tarihi, medeniyeti-kültürü, hakimiyeti, kuruluşu, hayati faaliyetleri, askeri-ekonomi halleri, bir çok yönleri ele alınarak anlatılmıştır ve Eski Çin kaynak-metinleri birinci el bilgiler olarak alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uygur-Hun, Çin Beylikler-Hanlıklar, Tanrıkufluk.

¹ **Editör notu:** Bu makalenin, yararlanılan kaynakların orijinalliği ve farklılığı dikkate alınarak, dergimiz kaynak gösterim kurallarının dışında basılması uygun görülmüştür.

ABSTRACT

Turkish history takes an important part in the world's history pages. Turks are the first inventors of collective settlement and city culture on the earth. During the investigation of human history on the earth, first of all it is a must to put the glorious signature of Turks and Turkish communities into the first pages of history. The reason for that is that the history of the world begins no doubt with Turks (Kiroren civilization is an example for that) Turkish history with reliable history knowledge and rich source- texts belongs to the period of Kiroren Kingdom which was founded on Holy Tanrı Mountains and on the deserts of Taklmakan, to Uygur- Hun Kingdom, to Great Hun Empire and to many more Turkish Kingdoms, about 7500 years BC. Since the special subject of this manuscript concerns with the Orhun period, here the history of Great Hun Empire will be discussed. In ancient Turkish history Hun Empire's ruling period takes a very important part. In order to discuss openly and clearly the history, civilization- culture and the absolute domination of Uygur - Hun Turks, first of all we must evaluate very well the notes and the information-file folders about Turks, from ancient Chinese historians, old Chinese travelers, old Chinese Kings and from the writer of Kings Palace, from the Chinese army commanders who fought against Turkish armies and also from people who lived in Turkish territories at that period. We must also evaluate very well the notes and the information-file folders (text- sources) which belong to the branches of Turkish tribes. In this work the history, civilization – culture, foundation, lifestyle, military- economic state of Hun-Empire, which is one of the Kingdoms of Turks during Uygur-Hun period, is described. Here the ancient Chinese sources - texts are taken as the first -hand information. This section is only one part of the manuscripts written about the Hun history. It will continue in further journals.

Keywords: *Uygur-Hun, Chinese Kingdoms, Tanrıkutluk (Empire).*

SUMMARY

Turkish history is the starting point of the world's mankind's history (history of civilization and culture).

The first hand source materials found in ruins, during archeological excavations, which are based on ten to fifteen thousand years BC, of Tanrı Mountains, Koyunlun Mountains , Taklamakan Desert, Fergane Valley and well known Han caverns which are today in Kengsu (in chinese: Gan Su) province, under the territories of Peoples Republic of China, and in ruins of Kiroren kingdom which is based on seven thousand years BC is the proof that no doubt Turkish history is the owner of the glorious pages of worlds history. Well- known historians have also proven this opinion with their scientific works and expressed same opinion.

Great Hun Empire's ruling period takes a very important place in Turkish history. In order to obtain clear knowledge about Uygur-Hun Turk's history and to make investigations, the important first hand source –texts are Ancient Chinese Source Texts. It is clear that more than 80 % of the source-texts which arrived till today are the ancient Chinese Sources.

In this section of the Hun history serial, which found sources from original ancient Chinese Source-Texts , some most basic principles about powerful Great Hun Empire will be given as an introduction. Particularly the exposition about Hun people, who are the ancestors of Uygur -Turk people, their coming on the history scene, their life activities will be given on the first plan.

Some historians, particularly ancient Chinese historians Sımaçien (in Chinese: Sı Maqian) <<Historical Texts>> (in Uygur : Tarihname, in Chinese: Shı Ji), an old chinese book, “Declaration about Li Mu” , an old Chinese book. “declaration of five kingdoms”, old Chinese book.

Bengu (in Chinese: Ban Gu.): << Annual of Hen Dynasty>> (in Chinese:Han Shu):

“Historical Notes about Huns”, “ Some notes about Cangçien (in Chinese: Zhang Qian), Liguvangli (in Chinese: Li Guangli)” ,“Some notes about Veyçing (in Chinese: Wei Qing) Hucuping(in Chinese: Hu Zhuping)”, “Some notes about Liguvang, Suçien(in Chinese: Li Guang, Su Qian)”, “ Some notes about the provinces of western Huns”, “About the state of Fergane”;

<<The history of Communities living in the northern part of China in ancient times “general declaration , in Chinese”>>;

Vangyüşin (in chinese: Wang Yüxin): “ History of West Cu Dynasty(in Chinese: Xi Zhu)”, an old book in Chinese.

Yü Heng: “The Girls of Hen Dynasty are in Uysun (in Chinese: Han Chao)”, an old book in Chinese.

Penhuva(in Chinese:Pan Hua): <<Annual of Later Hen Dynasty (in Chinese Hu Han shiji)>>:“About Guva Liyudi(in Chinese Gua Liudi Zhuan)”, “ Some notes about West Area(in Chinese:XiYu Zhuanji)”, an old book in Chinese.

Li Gan:<< History of Huns>>, an old book in Chinese.

According to the references given above and knowledge taken from the old Chinese book and according to the sources given below, Huns left unforgettable traces in the history pages of Asia and Europe from thousand years BC to fifth century AC, in about two thousand years period.

In this work we prefer to explain the Great Hun Empire instead of the kingdoms created by Huns in earlier times. The Great Hun Empire ruled from 210 BC to 216 AC (even 300 AC) about 500 years, it extended tremendously and unbelievably, and it became the only authority in middle Asia (inner Asia was the center) and it was well known by all world.

Huns ruled as only one state under the name of Great Hun Empire between 210 BC and 47AC. Between the years 46-48 AC and 216 AC they ruled for about 170 years under the name “West Hun Empire”and from 48 AC to 216 AC as “East Hun Empire”, between 375- 468 AC they spread out from Asia to Europe and ruled for about 95 years under the names “Europe’s Hun Empire” , “Avar Kingdom”, “Bulgar(Bolgar) Kingdom”, “Hungar Kingdom (Hun Gariye)”, “Gazneliler”, “Hazerliler” etc.

During the investigations about the past history of Huns, it is very important and necessary to use the neighbor ancient Chinese historians’ and travelers’ writings who were continuously writing in their life as a duty about the Turk’s history-culture-civilization, their custom, habits and language.

Huns always had various relations with some Chinese Kingdoms such as ,Ying Kingdom (1600-1200 BC), Cu kingdom (in chinese:Zhu, 1200-300 BC), Chinese Kingdom (in Chinese: Qin, 246- 207 BC), Hen Kingdom (in chinese: Han Chao, 207BC- 220 AC)

The world famous historian Sımaçiyen (in chinese: Sı MaQian) and Bengu (in chinese: Ban Gu) who lived during the periods when there was military and civilian struggle between Hun empire and chinese, wrote special pages about Huns. Particularly Sımaçiyen, in his famous book “Historical Notes” (in chinese: Shi Ji) is concentrated in this subject.

The first written knowledge about Huns belongs to Sımaçiyen’. In his book “Historical Notes” it was written about relations between Turkish people and the legendary king Huvangdi (in Chinese: Huang Di) for about five thousand years BC.

Other than this, number of Chinese historians, have given a special place for Huns in their books and in their historical notes, they also claimed that they have wide knowledge about Huns.

Since Huns were living in a wide geographical area like Tanrı Mountains, Orhun-Yenesey Valley, they called themselves as “Orhunlar”, “Urhunlar”, “Urgunlar”, “Uygurunlar” and “ Hunlar”. This knowledge is also found in many historical text-sources. Huns belonged to Kaman (in Russian: shamanizm) belief.

In archeological excavations on high, icy sections of Tanrı Mountains, graves, human and animal dead bodies were found, which belonged to years of BC. According to the investigations on the unspoiled dead bodies, Hun people had exactly the same face lines and body features as ancient Uygurs’: tall, white, shiny face, broad body and wide nose.

In one different investigation, together with some buried dead bodies, their belongings with symbols of Kaman belief, a Turkish belief, were also found. It is possible to see

very openly and clearly these kind features and similarities in ancient Chinese historical source –texts.

Since this work is prepared as a serial for publication, more information about this subject is left for next sections.

1. Hunların Birleşik Olarak Ortaya Çıkışı

Hun-Türkleri'nin tarihini net bir şekilde yazabilmenin şartlarından biri Çin kaynaklarını iyi bilmekten geçer. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Çin kaynaklarında Çinlilerin kendileri ile ilgili konulara ağırlık vermiş olmaları doğaldır. Ancak, Çinlilerin kendi tarihi seyirleri içerisinde, Türklerden etkilenecek yeni, özlü ve büyük bir imparatorluğa nasıl dönüştüklerini anlattıkları metinler içerisinde Hunlardan bahsedişlerine göz atmak, o devirden günümüze gelen orijinal bilgileri öğrenmemizi sağlar. Böylece, Çinlilerin kendileri ile ilgili olan şeyleri yazdıklarında karşılıklarına çıkan vakalar, Hun-Türk tarihinin aktarılmasına sebep olmuştur.

Hun-Türklerinin tarihi geçmişlerini net bir şekilde yazabilmemiz için en önemli kaynaklardan biri de Çin kaynaklarıdır ve hatta Hun döneminden günümüze kadar elimize ulaşabilen metinlerin % 80 den fazla eski Çin kaynaklarından gelmektedir diyebiliriz. (30) (Jian Bozan - Sarı Uygurlardandır. Çinin günümüzde yaşayan en meşhur tarihçisi olup Uygur- Türk tarihi hakkında çok sayıda eserleri bulunmaktadır). Hun Türkleri'nin tarihi yazılırken öncelikle esas alınan Çin kaynaklarında, Çinlilerin kendileri ile ilgili konulara ağırlık verdiklerini belirtmiştik. Tarihte büyük bir imparatorluğa dönüşen Çin imparatorluğu, Hunlardan (Türklerden) pek çok şey öğrenmişlerdir. Dolayısıyla Çinlilerin kendileri ile ilgili vakalar olduğu zaman konuşmaya başlamaları, Hun-Türk tarihinin eski Çinçeden metin olarak günümüze gelebilmesine sebep olmuştur.

Hunlar, MÖ 1500'lü yılların öncesinden itibaren MS 5. asra kadar olan iki bin senelik (M.Ö 1500 – M.S 500) uzun bir tarihî devir içinde, Asya ve Avrupa'da tarih sayfasından hiç silinmeyecek izler bırakmışlar; insanlık tarihinde en önemli rolleri icra

ederek, kültür ve medeniyet alanında büyük mesafeler kat etmişlerdir. Ve nihayetinde milattan üç asır önce, tarih sahnesinde kudretli devletleriyle ortaya çıktılar ve uzun bir süre uçsuz bucaksız coğrafyalarda hâkimiyet sürdüler.

Hunlar'ın önceleri kurduğu Hanlık-Beyliklerini anlatmak yerine, M.Ö 210 yılından miladî 216 yılına kadar devam eden yaklaşık beş yüz sene hakim olan, inanılmaz ve akıl almaz bir şekilde genişleyerek, Orta Asya'nın yani İç Asya'nın tek otoritesi haline gelen Büyük Hun Tanrıkuşluğunu anlatmalıyız. Hunlar, M.Ö 210- M.S 47- yılları arasında tek devlet, yani 'Büyük Hun İmparatorluğu' adıyla hüküm sürmüşlerdir. Daha sonra, M.S- 46.yılından M.S-216 yılına kadar olan 170 senelik süre içinde 'Batı Hun Tanrıkuşluğu'; Miladî 48- 216-yılları veya da 217 yılına kadar olan süre içinde 'Doğu Hun Tanrıkuşluğu'adıyla var olmuşlardır. Hunlar yine, Miladî 375- 469 yılları arasında Asya'dan kalkıp Avrupa topraklarına kadar yayılıp 95 sene hüküm süren 'Avrupa Hun Tanrıkuşluğu' ile 'Avar Hanedanlığı'; 'Bulgar (Bolgar) Hanedanlığı'; 'Macar (Hungariye) Hanedanlığı' gibi adlarla hükümlerini devam ettirmişlerdir (25).

Hunların geçmişiyle ilgili çalışmalar esnasında, Türklerin tarihini, kültür ve medeniyetini, örf ve adetleriyle, dilini araştırmayı ve bunları yazmayı, hayatları boyunca vazife bilmiş olan komşuları eski Çin ve onun tarihçileri ve de seyyahlarının eserlerinden faydalanmak oldukça lüzumludur. Çin kaynakları eski Türk tarihi için elzem ve ehemmiyetlidir. Eğer onlar olmasa Türk tarihinin bu devri hakkında bir söz söylenebilmesi mümkün değildir (Tabiki o dönemlere ait az da olsa Türkler hakkında diğer milletlerin de yazmış olduğu metinlere rastlayabilmemiz ve görmemiz imkânsız değildir.)

Hun hükümdarları, Hun halkının ilk Hanları, Beyleri, Çinliler ve Çin topraklarında yaşayan diğer azınlık halklar ile çeşitli temaslarda bulunmuşlardır. Çin'in eski tarihçilerinin Türklerle alakalı kayıtlarına baktığımızda, Hunların tarihleri boyunca Çin Beyliklerinden Ying Hanlığı (MÖ 1600-1200), Cu Hanlığı (Zhu- MÖ 1200-300), Çin Hanlığı (Qin-MÖ 246- MÖ 207), Hen Hanlığı (Han- MÖ 207- MS 220) gibi hükümdarlıklar ile türlü ilişkilerde bulunmuşlardır(1). Hunların Çinlilerle olan bu

münasebetleri, Çin topraklarında büyük tesirler bırakmıştır. Tarih boyunca Hunların tehdidi altında yaşayan Çinliler, bu tesirleri kendi hatıra kitaplarına aktarmışlardır. Bu kitaplarda Hunlar, farklı adlarla kaydedilmişlerdir.

Hun Tanrıkuşluğu ile Çinliler arasındaki mücadelenin hızlandığı dönemde yaşayan ve dünyada Hunşinaslık (Hun bilgisi) dalının kurucusu kabul edilen ve dünyanın meşhur tarihçilerinden Çinli Sıma Çien (Sı Ma Qian), (burada eski Çin tarihçisi Ban Gu'ni de unutmamak gerekir) Hen (Han) Hanedanlığını anlattığı meşhur eseri olan 'Tarihî Kayıtlar'ında (Çince ismi Shı Ji), Hunlara özel yer ayırmıştır. Hunlar hakkında yazılmış eserlerin ilki Sıma Çien'in eseridir. O, bu eserinde beş bin (5000) sene önceki zamanlarda yaşayan Çinlilerin efsane kralı Huang Di ile Türk kavimlerinin ilişkilerini anlatır. Bunun dışında pek çok sayıda Çin tarihçisi eserlerinde, tarihi kayıtlarında Hunlara yer vermiş, onlarla ilgili bilgileri yazmışlardır.

Türk kavimlerinden olan Hunlar, tarihte Tarım Vadileri (Taklamakan çölü ve Lopnur bölgesi), Koyünlun(Çincede Kun-Lün Shan), Tanrı Dağları (Çincede Ti-an Shan, Altay ve Altındağları gibi dağlar ve Turfan çukurluğu da bunun içinde), Orhun ve Yenisey vadilerinde büyük bir bölgeyi kontrol altında tutup hayvancılık ve çiftçilikle işgal ederek yaşıyorlardı. Bu büyük millet, yerleştikleri coğrafi bölgeden hareketle kendi toplumunun ismini "gün" ya da "hun" kelimesi ile (gün, güneş anlamında) ifade etmişler; Orhun vadilerinde yerleşik bir halde yaşamış, kendilerine de Or-Hunlar, Ur-hunlar, Ur-gunlar, Uy-gurunlar ve Hun-lar demişlerdir(32).

Hunlar, Şamanizm inancına mensuptular. Onlar mavi gök ve güneşi kutsal kabul ediyorlardı. Hun halkının çoğu bu itikatları gereğince güneşe ibadet ediyorlardı. "Gün" ya da "Hun" namı böyle bir inanç neticesine ortaya çıkmıştır. Bundan dolayıdır ki Hun halkı, kendilerini "Günler" diye adlandırmışlardı (10) (11) (17) (26) (35) (36). Ben de gün kelimesinin "hun" kelimesinin değişmesiyle meydana geldiğini düşünüyorum.

Çinlilerin tarihî tezkirelerinden ve tarihî kayıtlarından da böyle bir neticeye ulaşmak mümkündür. Türk tarihçisi Bahaeddin Ögel de kendi eserinde Hun kelimesini "Gün"

kelimesi olarak kullanmıştı. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, yerli şivelerdeki farklılıklardan dolayı Orhun nehri çevresinde yaşayan bu millet, kendilerini nehir adı ile adlandırmış; bu kelimenin de “Orhun- Ohun- Hun” şeklinde bir değişim süreci geçirmiş olması muhtemeldir(32)(13). Orhun-Yenisey nehirlerinin çevresi büyük bir alanı kapsamaktadır. Yani Eski çağ Türk halkının yerleşim merkezi, kuşkusuz Tanrı dağları ve Tarım-Taklamakan arasındaki alanlardan oluşmaktaydı.

Arkeolojik kazılarda, yüksek Tanrı-Altay Dağlarının buzlu bölgelerinde milattan önceki yıllara ait kabirler ve cesetler bulunmuştur. Hala bozulmamış olan bu cesetler üzerinde yapılan araştırmalara göre, Hunlar tıpkı eski Uygurların yüz hatlarına ve bedenî özelliklerine sahiptiler: Uzun boylu, beyaz, parlak yüzlü, geniş gövdeli, geniş burunlu (kang şalik) idiler (29)(34)(35). Bu özellikleri ve benzerlikleri eski Çin tarihî kayıtlarında çok açık ve net olarak görmek mümkündür.

Sima Çien “Hen Yılnamesi” (Si MaQian, “Han Shu”)ndeki “ Çin Mi-De Hakkında Kıssa” (“Qing Mi-De Kıssası”) bölümünde Hun şehzadesi Çing Mi De(Cin Mi De)yi uzun boylu, geniş gövdeli, güçlü, görünüşü ciddi, Huyhu (Uygur- Hui Hu. “Huy Hu” kelimesi Uygur kavminin eski Çince’deki adı) olarak tasvir ediyor.

Tanrı-Altay dağlarında, açılan Hun mezarlarında, Hunlara ait cesetlerin hususiyetlerini net ve açık şekilde görmek mümkündür. Şehzade Çin Mi-De, Hun Hanı Şigud Soga Han’ın oğlu idi. O, Hen (Han) Hanedanlığı Hani Hen Vu Di(Han Wu-Di) huzuruna getirilmiş, savaş atlarının, atlı askerlerin savaş taktiklerine göre yetiştirilmesi ve eğitim vazifesinde bulunmuştu. Sonra ülkesine dönmüş, M.Ö 121 yılında Hen (Han) Hanlığı orduları ile aralarında zuhur eden çatışmaların en önemlilerinden birinde, bugünkü Kensu (Çinçesi: Gansu) eyaletinin batı dağlık bölgesinde savaşı kaybetmiş. Ağır mağlubiyet ile dönen şehzade o dönemlerin Hun Hanı KonşarHan tarafından öldürülmüş. Çin Mi-De Hunca isim değildir, Hen (Han) Hanedanı Hen Vu-Di tarafından verilmiş unvan ismi olup, gerçek ismi hakkında net bir bilgi yoktur. Fakat bazı hatıralarda Köktar Han diye söylendiği görülüyor, yani Çince karşılığı Çin Mi-De idi (10)(29)(32).

Eski Hunlara ait bir başka bilgiyi aktarmakta da fayda var. Çin'in Fen Akademisindeki Arkeologların 1955-1957 arasında devam eden iki senelik çalışma ve araştırmaları neticesinde, Çin'in en büyük tarihi kenti olan Şi En (Xi An) şehrinin yakınındaki Şiang Lingfen (Xiang LingFan) kasabasında bir Hun kabristanlığı bulundu. Araştırmacılar, Hunlara ait olan mezarlara defnedilen cesetlerle beraber onların ahirette kullanacaklarına inandıkları eşyayı buldular: Eşyanın içinde bulunan bir parça bronz (mis) taht dikkat çekici idi. Bu tahtın üzerine iki insan ve iki savaş atı sureti oyulmuştu. Resimde iki kişi, bir birinin bacaklarını bellerini tutarak güreş yapıyordu. Yanlarında savaş atları ve silahları vardı, birbirlerine kardeşçe davrandıkları intibayı veren bu iki kişi Hun askerleri idiler. Savaştan önce veya sonra eğleniyor gibiydiler. Giyinişleri biraz farklıydı. Bedenleri de birbirine pek benzemiyordu. Onlar farklı kabilelerdendiler. Hunlardaki ittifak düzme(uyuşma) anlayışına göre, dilleri ve ananeleri bakımından kendilerinden uzak olan kabile Hanedanlarına karşı güçlerini birleştirmişlerdi. Demek ki bunlar, kabilelerin birleşmesi neticesinde ortaya çıkan ittifak güçleriydi. Eski dönemlerde bu şekildeki güç birleştirme, devletlerin ordularının temeli ve önemli askerî kaynakları sayılırdı.

Milattan 1500 sene öncesinde birleşik bir devlet kurmuş olan Hunlar, kendi dönemlerinde yaşayan diğer Hanedanlardan komşuları Ying Hanedanlığının (Çinliler Ying sülalesi diye isimlendirmeye alışmışlar) en çetin düşmanı idi. Ying Hanedanı Vu Ding hükümdarlığının döneminde (MÖ 1324- 1266 yılları) iki ülke arasında üç yıldan fazla süren savaş olmuştur. Çoğu zamanlarda Hunlar mağlup olmuştur(12)(30)(36). Bu bilgilerden yola çıkılarak milattan on beş asır önce, Hunların devleti olduğu söylenebilir. Hunlar, bundan önce sadece komşu ülkelerle çatışıyorlardı. Hun devletinin başkenti Tümen Balık (Balık Şehri yani bugünkü iç Moğolistanın Uyen (Vu Yan) ilçesinde, bugünkü Doğu Türkistan sınırında idi. (Bu dönemlerde kurulan Çin Hanedanlıkları aslında Beyliklerden ibaret olduğunu da hatırlatmak gerekir.)

Çin tarihinde birçok Hanedanlık ve hükümdarlıklar gelmiş geçmişti. Milattan iki asır önce Ying Hanedanlığı (Ying sülalesi) dönemi sona ermiş, yerine Cu Hanedanlığı (Zhu

sülalesi) başa geçmişti. Bu değişikliğin öncesi ve sonrasında Hunlar tekrar büyümeye başlamış, yeni bir hâkimiyet dönemine başlayan Cu (Zhu) Hanedanlığı sınırlarının içine sık sık baskın düzenlemiş, kendilerine karşı çıkan Çinlilere zor günler yaşatmışlardı.

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi Hunlar milattan on asır önce Cu (zhu) Hanedanlığının aslen Türklere ait olan bazı bölgelerini tekrar ele geçirdi. Daha önce bu mıntıkaya yerleşen Çinli halk, mecburen göç etmeye başladı ve yüksek dağlık bölgelerin arka tarafındaki güvenli bir bölgeye yerleşti. (Zhu Yuan bölgesi, Zhu sülalesi için çok önemli ve stratejik bölge son yıllarda çoğu halk buraya toplanmıştı.) Hunlardan kaçan Çinliler o zamanlar dertlerini şöyle anlatmışlardır:

‘Acı çeken halk dertlerini Hunlara karşı:

Ev mekândan, aileden kaldık ayrılıp,

Dehşet salıp gelen vahşi Hunlar destiden

Gezdik göçtük tinmay, tiynep temtirep,

Dehşet salıp gelen vahşi Hunlar destiden’ (29)

Çinlilerin tarih sahnesine çıkışlarından M.Ö 883 yılına kadar geçen uzun bir müddet içerisinde Hunlarla savaşmamışlar. Ancak, bu tarihte Hunlar ile Zhu Hanlığı arasında Sarı Nehir (Huanghe)in kuzeyinde şiddetli savaş olmuş ve Hunlar yenilmişlerdir. Muharebede galip gelen Çu (Zhu) Hanı Cumu Vang (Zhu MuWang), Hunların elinden dört tane beyaz kurt, dört tane beyaz boğa ele geçirmişti. Ama sonraki savaşlarda Hunların üstünlüğü sağlaması Çinlilerin çok kan kaybetmesine sebep oldu. Hunların karşısına gelen Batı Cu (Zhu sülalesinden ayrılan büyük Hanlık) Hanedanlığı sonradan Hunların vurduğu darbeye tamamen bitmişti(15).

Cu (Zhu) Hanlığı Hanı Şüen Vang (Xüan Wang, MÖ 877- 772 yıllarında Hanlık tahtında idi) döneminde Hunlar, Cu Hanedanlığının başkenti olan Hav Çeng (Hao Cheng) şehrini çokça tehdit etmişler ve Çinliler’e çok zor anlar yaşatmışlardır. Bu yüzden Çinliler Hunlar’da adeta baş belası diye bahsederler.

Şüen Vang (Xüen Wang) M.Ö 827 yılında Hunlara karşı askerî sefere çıktı. Savaşta (şiddetli savaş Şenşi-Shen Xi eyaleti yakınlarında olmuş) Cu (Zhu) ordusu Hunlara karşı üstünlüğünü koruyamamış ve kısa süre içinde mağlup olmuştu. Baş General Çin Cung (Qin Chung) bu öldürücü mağlubiyetin sonrasında intihar etti. (Döneminde en meşhur general idi. Çinliler onu sürekli olarak anmaktadırlar.) (4)

Chu (Zhu) Hani Şüen Vang devrinde (M.Ö 781- 771 yılları) bölge halkı doğal afetlerle karşı karşıya kaldılar. M.Ö 780 yılında doğal afetler her yeri sarstı; nehirler, göller, çeşmeler kurumuş, ağaçlar kurumaya yüz tutmuşlardı. Tarım ve hayvancılık felç olmuştu; halk hayatta kalmak için her tarafa kaçmaya başlamıştı. M.Ö 779 yılında başkent Havçing (Hao cheng) ve bazı yakın bölgelerde şiddetli deprem olmuş; yani doğal afetler arka arkaya gelmeye başlamıştı. Bu durumu gören vezir Bey YangFu (Bai YangFu): “Bu ülkenin yok olacağına işaretidir. Nehirler kurudu, dağlar yıkılacak, Tanrı bizi gözden çıkarmış. Bana göre Cu (Zhu) Hanedanlığı birkaç sene içinde yok olacak.” diye ağlamış(5). Vezir Bey YangFu (Bai YangFu)nun dediği gerçekleşmiş, o yıl üç büyük nehrin suları bitmiş (Jin, Wei, Lu nehirleri), Cu Yüen (Zhu Yuan)deki Çişen (Qi Shan) dağı şiddetli bir sesle yıkılmıştı.

Ardı ardına gelen kuraklık (çölleşme), deprem gibi doğal afetler, çiftçiliği ve çiftçileri ağır derecede vurmuş, her yer alt üst olmuş vaziyette, ama kendini kaybeden Cu (Zhu) Hanedanı Cu YüVang (Zhu YüWang) böyle bir ciddî ve kritik duruma göz kırpmadan ve hiç bakmadan, keyif ve sefa içinde saltanatını sürdürmüştü.

Cu YuVang (Zhu YüWang), hükümdarlık yapmaya başladıktan üç yıl sonra Han, Botisi (Buo TiSi) adında güzel bir bayana aşık oluyor ve aradan fazla geçmeden bu bayanla evleniyor, bir erkek çocukları oluyor, adını Bey Pu koyuyorlardı(5).

Yeni evlenen Cu Hanı sonra eski Hanişi(melike) Şin Hu (Xin Hu) ve şehzade Yicu (Yi chu)yu terk ediyor. Daha sonra onları hanişlik ve tahta varislik hakkından mahrum bırakıyor, Botisi'yi, haniş; oğlu Bey Puni, taht varisi ilan etmişlerdi.

Bu duruma açıkça karşı çıkmaya cüret edemeyen eski haniş, Şin Hunun babası Hunlara sığınmış ve Cu YuVang (Zhu YüWang)ı şikâyet etmişti. Cu (Zhu) Hanedanlığının zor duruma düştüğününü haberini çok önceden alan Hunlar, bunu fırsat bilerek MÖ 771 yılında başkent Hav Çing (Hao Cheng)ı işgal ediyor ve Cu YuVang (Zhu YüWang)ı öldürüyor. Haniş Botisi'yi esir alıyorlardı. Savaşta Cu (Zhu) Hanedanlığının başkenti, Çinin orta bölgesindeki en güzel şehri olan Hav Çing (Hao Cheng) harap olmuş ve tamamıyla yok olmuştur. Hunlar savaş sonrası Şanşi (Shan Xi)yi işgal etti. Böylece 260 sene hâkimiyette bulunan Cu (Zhu) Hanedanlığı yok olmuştur. Hanedanlığın başkentinin düşmesinden sonra kaçarak sağ kurtulan Cu (Zhu) Hanlığı ailesinden şehzade Hen Vang (Heng Wang), Loyang (Luoyang)ı başkent yaparak, tarihte yeni bir Çin hâkimiyetini, yani Doğu Cu (Zhu) Hanedanlığını kurmuştur.

Milattan yedi asır önce Hunlar, bugünkü Hebiy (He Bei), Senşi (San Xi)in kuzeyinden güneyine ilerleyip Lo Yang (Luo Yang) şehrini işgal etmişler ve Doğu Cu Hanedanı Şiang Vang'ın (Xiang Wang- sonraki padişah idi) sürgün edilmesine sebep olmuşlardır. Hanedanlık az kalsın Hunlar tarafından yok edilecekti.

Doğu Cu (Zhu) Hanedanlığının kurulmasından sonra, hanedanlığa bağlı beylikler hızla büyümeye başladı. Zayıflayan hanedanlığın emrini yerine getirmeyenler, vergi ödemeyenler, kendi kanunlarını kendileri koymuşlar ve yerli hükümdarlar yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamışlardır. Böylece hanedanlık maddî, manevî her cihetten zayıflamaya, çökmeye başladı. Sonunda ülkede saltanat süren hanedanlığın ismi kaldı, ama hiçbir emri geçmez oldu. Öte yandan beylikler arasında güçlü beylikler zayıf durumdakileri yemeye başladı. Böylece Cu (Zhu) Hanedanlığına bağlı beyliklerin sayısı azalmaya ve birbirleriyle birleşmeye başlamıştı.

Çin tarihçileri bu dönemi “iç savaş devri” diye isimlendirirler(6). M.Ö 475'ten M.Ö 221 yılına gelinceye kadar Çin'in asıl toprakları içinde otuza yakın beylikten sadece yedisi kalmış, büyüyen beyliklerden Çi (Shen Dong eyaletinde), Yen (Yan- He Bei eyaletinde), Cav (Zhao- Shanxi eyaletinde), Çing (Qing-San Xi eyaletinde) beylikleri Hunlara komşu olan Sarı Nehir (Huang He) vadisinde, Hen (Han), Çu (Qui), Vey (Wei)

beylikleri orta bölgelerde hâkimiyetini sürdürmekte idiler. Bu üç beylik Hunlarla sınırdaş değildi ve Uzun Nehir (Chang Jiang) vadisi etrafında yaşıyorlardı. Hunlarla sınırdaş olan Yen (Yan), Cav (Zhao), Çing (Qing) beylikleri komşularına karşı sık sık savaş açıyorlardı. Hunlar, Cu (Zhu) Hanedanlığının içten parçalanışı ve diğer beyliklerin birbirine girişi, güçlerinin zayıflanmasını fırsat bilip ciddî şekilde asker toplamaya, yenilenmeye başladılar. Hun atlı orduları, Ordus yaylası, Çugay(Çincede Qiu Gai) dağlarının güney bölgesinde toplandılar ve hemen komşularına geniş çaplı savaşlar açtılar.

Bu kritik durumda Yen (Yan), Cav (Zhao), Çing (Qing) beylikleri ittifak ederek Milattan beş asır önce kendi zeminini Hunlardan korumak için büyük Sepil (duvarları) yaptırıldılar(2). Seddin inşaatı bitmişti, ama Hun hücumlarına bunlar hiç engel olamamıştı. MÖ 310 yılında Hun atlı orduları Yen (Yan) Beyliğinin kuzey bölgesine hücum etmiş ve ardından Sarı Nehir (Huang He)den geçip İkiçav aймаğını (Ordus yaylasının güneyinde, tarihçiler, “nehir güneyindeki toprak” diyorlardı) işgal etti. Böylece Hunlar Yen (Yan), Cav (Zhao), Çing (Qing) beyliklerinin sınırlarının içine girdiler. İşgal edilmiş bölgelerde halk hayat mücadelesi veremediği için, Hunlara karşı savaşa katılmaya mecburen hazır oldular. M.Ö 265 yılında Cav (Zhao) Beyliği Han Şav Çing Vang (Shao Qing Wang) generali Li Mu ile bütün kuvvetlerini bir yere toplayıp Hunlara karşı savaşmışlar. Yüz bin kişilik Hun ordusunu mağlup ettiler. Hun Tanrıku tu ve Hun askerî kuvvetleri geri çekilmeye mecbur kaldı(3).

M.Ö 228 yılında Çing (Qing) Beyliğinin Hani Ying Çing (Han ünvanı-Qing ShiHuang) Hunlar'ın kısa müddet içinde hücum yapmayacaklarını düşünerek, Çin topraklarındaki diğer beylikleri birleştirmek maksadıyla kendi ülkesinde iç savaş başlattı. Amacı, dağılmış vaziyetteki Çinli beylikleri birleştirerek güçlü bir hâkimiyet kurmaktır. (Yan Beyliğinin Şahzadesi, Dan Qing Beyliğinden kendisine sığınan General Pan WuQi'yi, Hun huzuruna elçi göndererek Hunlarla ittifak edip Qing ShiHuang'a karşı sefere çıkmak istedi. Durumdan haberdar olan Çin Beyliği ve hanı Qing ShiHuang elini çabuk tutup planın gerçekleşmesinin çaresini bulmaya çalıştı.)

Çing Şi Huang (Qing Shi Huang) MÖ 221 yılı sonunda Çi (Qi), Yen (Yan), Cav (Zhao), Hen (Han), Vey (Wei), Çu (Qui) gibi diğer Beylikleri boyun eğdirip parçalanmış Çin teritoriyasını birleştirip tek bir hâkimiyet – Çing (Qing) Hanedanlığını kurdu.

M.Ö 215 yılı, Çing Şi Huang (Qing Shi Huang) üç yüz bin kişilik ordu hazırlayıp general Min Tein(Min Tian)i Hunlara karşı gönderdi. Bu günlerde Hun Tanrıkutu Tümen Han (Çinliler ve bazı Türk tarihçileri Teo-Man diye isimlendirmişler) Ordus yaylasında dinleniyordu. Çin ordusu Ordus yaylasına hücum ettiğinde hazırlıksız savaşa atlanan Tümen Han ağır darbeye uğrayıp malı mülkü, halkı ve askerleri (san-sanaksız hayvanı, çadırlarını toplayıp, Hun halkını yüz birlerce harvilara bindirip) ile çok zor durumda ordus yaylasını bırakıp kuzeye doğru çekildi. Savaşta Hunları mağlup eden Çing Şi Huang(Qing Shi Huang) Ordus bölgesine çok sayıda Çinlileri yerleştirip (Çin tarihçileri tezkirelerinde, bölgeye Çin Şi Huang 44 nahiye tesis etmiş diye yazıyor) Hunlara karşı müdafaasını sağlamlaştırdı. Buna benzeyen bir takım çalışmalarda Yeniden Çin topraklarında hâkimiyet başına geçen büyük Çing (Qing) Hanedanlığını Hun tehditlerinden biraz olsa da uzak tutmuştu, başkent Çang En (Chan An)ın güvenliği sağlanmış oldu.

2. Çin Seddi

M.Ö 5. asır öncesinden başlayıp Yen (Yan) Cav (Zhao), Çing (Qing) Beylikleri, yukarıda Hunlardan ve Hunların hücumlarından kendileri korumak amacıyla sepil-duvar yaptırmıştı demiştim. Bu sepil, dünyaca meşhur Çin Seddinin ilk inşaatı idi.

M.Ö 215 yılı, Qin Hanedanının hanı Çing Şi Huang (Qing Shi Huang) Hunlara galip geldikten sonra eski Beylikler, yaptırdığı duvar sepillerini birleştirdi. Halkın çoğunun at'ın nasıl bir hayvan olduğunu da bilmeyen, Hanlar-Beyler ve askeri üst yetkililer, hayatı boyunca hiç atlı birliğine raslamayan Çinlileri göze alan Çing Şi Huang(Qing Shi Huang), bu sefer Hunların tekrar saldırısından korkarak güneydeki sınır duvarlarını batı ve başka sınır bölgelerine kadar ulaştırmak için general Min Tian'e (Min Tiyen) emir verdi. Min Tian hemen şah emrini uygulamaya başladı. Çalışma gücü topladı,

(Birkaç yüzbin kişi sepil inşaatı için çalışmıştı.) eski sepilin sonunu yeni yapılmış sepille bağladı. Doğuda Şen Hey Guan (Shan Hai Guan) dan batıda Lin Tao bölgesine Çin topraklarını adeta duvar içine aldı. Söylemiş olduğum bu duvarlar, herkesin bildiği meşhur Çin seddi sepili idi. (Seddin – duvarın uzunluğu 5000 km, boyu 8 m, genişliği 7 metre olarak aynı büyüklükte inşa edilmişti). Yani, bu duvar bir kasırga hızıyla kendilerine çarpan ve yine böyle ortadan kaybolan Hun atlılarına karşı başlangıçta gerçekten ne yapacaklarını bilemeyen, askerî faaliyetlerde savunmaya alışık Çinliler, doğudan batıya doğru sınır boyunca muazzam bir duvar çekmeye büyük bedel verdikten sonra nihayet sadece savunmayı başardılar:

Fakat çok geçmeden kendilerini toparladılar ve bu düşmanı ancak kendi savaş vasıtaları ve harp usulleriyle yenebileceklerini anladılar. O zaman tehdit eden Hun atlılarına karşı yavaş yavaş karışık bir müdafaa sistemi meydana geldi. Kuzey eyaletlerinin elden çıkmasından korkan Çin İmparatorları, doğudan batıya doğru sınır boyunca muazzam bir duvar çektiler ve bunu birbirinden muayyen uzaklıkta hisarlar ve nöbet kuleleriyle de tahkim ettiler. Eski çağ Çin tarihçileri şöyle diyor:

Sınır boyu on bin li (Çin ölçüsü) uzunluğunda dolanan, büyük inşaat alanında yapılan Çin duvarı, yüz binlerce Çininin kurban verilmesi bedeliyle yapılmıştı(6). Meşhur Çin seddi işte böyle meydana geldi. Sepil(duvar), son yıllarda Hunların hücum tehdidini belli bir süre ile kapattı ve önemli müdafaa yerine sahip oldu. Çin'in orta bölgelerindeki Çinliler'in güvenlik içinde, huzurlu bir şekilde yaşamasını sağladı.(Bu duvarın 3. asırdan 17. asıra kadar olan 14 asırlık tarih boyunca Çinlileri Türkler- Uygurlar, Siyanpiler, Avarlar, Kitanlar, Moğollar, Tatarlar, Uyrantlardan müdafaa sağlayan duvar olduğunu dünyada gelmiş geçmiş tarihçiler özellikle Çin tarihçileri özel olarak her zaman dile getirmişlerdir)

Toplam mesafesi 5000 km olan set, Çinlilerin savunma ve aslı topraklarına sınır çizgisi olan duvar, son yıllara kadar farklı hükümdarlar tarafından zaman zaman tamir edilmiş, yenilenmiş, büyütülmüş, unutulmaz hale getirilmiş büyük bir mimari yapıdır.Bu muhteşem duvardan Çinlilerin asıl ana mekânını net ve açık şekilde görebilmemiz hiçe

zor olmayacaktır. Çinliler kendi tarihi kayıtlarında da, bu konuda ayrı-ayrı dönemlere ait tarihi kanıtları açık bir şekilde beyan ediyorlar. Çinliler duvar yaparak kendini korumuş, peki Hunlar ne yapmış? Hunların Devletinde neler olmuş? Sonraki bölümlerde de bu konulara değineceğiz.

KAYNAKLAR

- 1- Sı MaÇien (Sı MaQian). *Tarihî Tezkireler (Tarihname)* (Çince: Shı Ji): “Li Mu Hakkında Beyanname”; “Beş Padişahlığın Tercüme Hali”. Çince eski cilt kitaplar.
- 2- *Eski Çağda Çinin Kuzeyinde Yaşayan Toplulukların Tarihi*, (Umumi beyan) Çince.
- 3- Ben Gu (Ban Gu). *Hen Hanedanlığı Yılnamesi (Takvimi)* (Çince:Han Shu), Çince eski cilt kitap kayıtlarının bölümleri: “Hunlar Hakkında Tarihi Tezkireler”;“Cang Çien (Zhang Qian), Li GuangLi Hakkında Kayıtlar”; “Vey Çing (Wei Qing), Hu CuPing (Hu ZhuPing) Hakkında Kayıtlar”; “Li Guang, Su Qian hakkında kayıtlar”; “Batı Hunlar İlleri Hakkında Kayıtlar”; “Fergane Devleti Hakkında” çok özel kaynaklardır .
- 4- Pen Vinlen (Pan WenLan) (1979). *Çinin Umumi Tarihi*. 2. baskı, Çince.
- 5- Vang Yüşin (Wang YüXin). *Batı Cu(Zhu) Hanedanlığı Tarihi*. Eski cilt, Çince.
- 6- Rın Çuv (Rın Chu) ve Wang TungLing. *Çin Millî Tarihi*. Çince yeni baskısı 1980’li senelerde ders kitabı olarak da kullanılmıştır.
- 7- *Çinin Umumi Tarihi*. (1982). Çince Tarih Araştırmaları.. Xi’An yayını.
- 8- *Moğol Tarihi Araştırmalarında Tarihî Kaynaklar*. Kökhöt yayını (1980), Çince.
- 9- Yü Heng. *Hen(Han) Hanedanlığı Kızları Uysun’ da*. Eski Çince cilt.
- 10- Li Gan (1964). *Hun Tarihi*. Eski cilt, Pekin yayını.
- 11- Pen Huva (Pan Hua). *Sonraki Hen (Han) Hanedanlığı Yılnamesi (Takvimi)*: “Guva Liyu Din’in (Gua LiuDi) Tercüme Hali” ; “Batı Diyarı Hakkında Kayıtlar”. Eski Çince cilt, He Bei baskısı.
- 12- *Doğunun Tarihi*. Çince Tarih Araştırmaları, 1932-1950-1992 yıllarına ait ciltler.
- 13- Yü TenÇing (Yü TanQing) (1984). *Batı Diyarı Medeniyeti Tarihi*. Çince, Nan Jing yayını.
- 14- *Liyang (Liang) Hanedanlığı Yılnamesi (Takvimi)*.(1952-1953-1954). Çince. Çin Devleti İçtimai Fenler (Sosyal Bilimler) Akademi Araştırma Merkezi yayını.
- 15- *Vey (Wei) Hanedanlığı Yılnamesi (Takvimi)*. Uluğ Yavcılar Devleti, Çince eski cilt.
- 16- L . Ligeti. (1970). *Bilinmeyen İç Asya*, Türkçe , MEB yayınları,1000 temel eser.
- 17- Rus Baskakof (1954). *Türk Dili*. Pekin yayını; Uygur Türkçesi 1986, Çin Milletler Yayın Evi.

- 18- Gamelov. *Hunlar*. (1981) Çince çevirme baskısı, Shang Hai yayını.
 - 19- Gamelov. (1981). *Eski Türkler*. Çince çevirme nüshası, Shang Hai yayını.
 - 20- Bahaeddin Ögel.(1981.) *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*. (2 cilt) Kültür Bakanlığı Yayınları.
 - 21- Bahaeddin Ögel. (1984). *Türk Kültür Tarihine Giriş* (VI. cilt) Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
 - 22- *Oğuz Name ve Oğuz Han Destanları*, (1981-1988) Uygur Türkçesi, Ürümçi.
 - 23- Mehmut Keşkiri (Kaşkarlı Mahmut), *Divan Lugeti* (Divani Lügati Türk), Uygurca .
 - 24- Mehemmetcan Nimetulla (Ziyai) (1969).*Uygur Boyları*. İngiltere, Londra yayını.
 - 25- Mehemmetcan Nimetulla (Ziyai) (1953). *Uygurlar ve Anadolu Çelebileri*. İngiltere, Londra yayını.
 - 26- Mehemmetcan Nimetulla (Ziyai) (1958). *Alemi Şaşırtañlar*. Finlandiya, Helsinki yayını.
 - 27- *Orhun- Yenisey Abideler*. Orhunca aslı nüsha (Kaya taş ve mağara örnek nüshası). Çin Sosyal Bilimler Arşiv Merkezi.
 - 28- İbrahim Mutıy, (1979- 1984) *Tarihi Delillerimiz*. (Türk Tarihi Araştırmaları Dizisi). Doğu Türkistan Sosyal Bilimler Akademisi, Akademi Dergisi.
 - 29- Cien Bozen (Jian Bozan).(1997). *Hunların Soyları Hakkında Araştırmalar*. Xi Bei yayin evi.
 - 30- A. Ötkür . *Uygurlar*. (1983, 1985). Uygur Türkçesi nüshası. Doğu Türkistan Halk Yayınları.
 - 31- Turgun Almas. (1986). *Hunların Kısaca Tarihi*. Uygur Türkçesi nüshası.Doğu Türkistan Halk Yayınları.
 - 32- *Uygur Edebiyatı*. Umumî Beyan. Doğu Türkistan üniversitesi için ders kitabı.
 - 33- *Arkeoloji Bilminde İlmi Araştırmalar*.(1997-1999). Çince üç aylık kitapça (dizi). Pekin yayını.
 - 34- *Arkeoloji-Edebiyat Araştırmalar Dergisi*. (1988).Çince aylık dergi. Shan Xi yayını.
 - 35- *Tarihî Araştırmalar Dergisi*. (1961). Xi ‘An yayınları, aylık mecmua.
- (Eski Çince cilt kitaplarının çoğu Pekin ve Xi ‘An şehri Tarih müzesinde ve Arkeoloji müzesinde uzun zamanlardır saklanmaktadırlar. Orijinal nüshasını doğrudan elimize alabilme- imkanı olmadığı için, zor da olsa sadece fotokopileri çektilererek faydalanıldı)